

NORGES HØYESTERETT

K J E N N E L S E

avsagt 14. september 2020 av Høyesterett i avdeling med

dommer Hilde Indreberg
dommer Ragnhild Noer
dommer Arne Ringnes
dommer Wenche Elizabeth Arntzen
dommer Kine Steinsvik

HR-2020-1776-A, (sak nr. 20-065890STR-HRET)
Anke over Frostating lagmannsretts kjennelse 25. mars 2020

Påtalemyndigheten

(statsadvokat Tone Aase)

mot

Norges Teknisk-Naturvitenskapelige
Universitet NTNU

A

(advokat John Christian Elden)

S T E M M E G I V N I N G

(1) Dommer **Ringnes:**

Sakens spørsmål og bakgrunn

- (2) Saken gjelder spørsmålet om det er adgang til å pålegge en forskningsbiobank å utlevere vevsprøver fra en avdød til bruk i etterforskning.
- (3) B ble 27. november 2013 funnet død i sengen sin. Han var 15 måneder gammel. Påtalemyndigheten tok samme dag ut siktelse mot foreldrene for overtredelse av straffeloven 1902 § 229 jf. § 232. Moren døde i oktober 2018.
- (4) Under den rettsmedisinske obduksjonen ble det innsamlet biologisk materiale fra gutten, og han ble deretter kremert. I henhold til dagjeldende instruks som fastsatte destruksjon etter tre år, ble prøvene, som var oppbevart ved St. Olavs hospital HF på vegne av politiet og påtalemyndigheten, destruert i januar 2017.
- (5) I forbindelse med obduksjonen ble det også innsamlet vevsprøver fra avdøde på bestilling fra forskningsprosjektet «Omdannelse og redistribusjon av kjemiske substanser (alkohol, narkotiske stoffer, legemidler) i kroppen etter døden» ved Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet NTNU. Prøvene er lagret i NTNUs forskningsbiobank.
- (6) De rettsmedisinske sakkyndige kunne ikke konkludere med noen sikker dødsårsak, og saken ble henlagt i 2014. Straffesaken mot faren, A, ble besluttet gjenopptatt i mai 2019, og han ble 10. september 2019 siktet for legemsbeskadigelse med døden til følge under særdeles skjerpene omstendigheter, jf. straffeloven 1902 § 229 tredje straffalternativ, jf. § 232.
- (7) Den rettsmedisinske sakkyndige tok initiativ til at det skulle gjøres nye analyser av biologisk materiale fra avdøde. En analyse av øyevæske påviste maursyre, men resultatet er usikkert og det er ikke mer igjen av øyevæskeprøven. Ettersom det biologiske materialet som var sikret ved obduksjonen til bruk for etterforskningen, var destruert, rettet politiet i november 2019 en anmodning til NTNU om å få utlevert vevsprøvene som ble tatt i forbindelse med NTNUs forskningsprosjekt. Politiet viste til at analyse av disse prøvene kan gjøre det mulig å avklare dødsårsaken og oppklare straffesaken.
- (8) NTNU nektet utlevering, og påtalemyndigheten fremmet begjæring til Sør-Trøndelag tingrett om utlevering av humant biologisk materiale som stammer fra avdøde, jf. straffeprosessloven §§ 203 og 204 jf. § 210.
- (9) Sør-Trøndelag tingrett traff beslutning 14. januar 2020. Begjæringen ble ikke tatt til følge. Begrunnelsen var at helseforskningsloven § 27 stenger for utlevering.
- (10) Påtalemyndigheten anket til lagmannsretten. Frostating lagmannsrett avsa kjennelse 25. mars 2020. Lagmannsrettens flertall kom til at anken måtte forkastes. I begrunnelsen bygget flertallet på at utlevering kan være aktuelt i snevre unntakstilfelle der store samfunnsinteresser står på spill. Flertallet var enig med mindretallet i at vektige hensyn kunne tale for utlevering i den konkrete saken, men mente at utlevering ville komme i strid med utleveringsforbudet i § 27 annet ledd. Mindretallets syn var at tungtveiende interesser

berettiget utlevering og fremhevet at det dreier seg om etterforskning hvor barnets far er siktet for å ha forårsaket barnets død.

- (11) Påtalemyndigheten har anket lovtolkningen til Høyesterett. Det anføres at helseforskningsloven § 27 må tolkes innskrenkende. Sakens alvor, hensynet til det avdøde barnet og til å få oppklart saken begrunner dette.
- (12) Norges Teknisk-Naturvitenskapelige Universitet NTNU og A har tatt til motmæle og gjør gjeldende at lovens ordlyd stenger for utlevering. Unntak fra forbudet mot utlevering må gis ved forskrift etter § 27 tredje ledd og vil være begrenset til nødrettslignende tilfeller.

Mitt syn på saken

- (13) Anken gjelder lagmannsrettens avgjørelse av anke over tingrettens beslutning, og Høyesteretts kompetanse i saken er begrenset til å prøve lagmannsrettens lovtolkning, jf. straffeprosessloven § 388 første ledd nr. 3.

Straffeprosesslovens regler om utlevering og beslag

- (14) Det følger av straffeprosessloven § 203 første punktum jf. § 204 første ledd og § 210 første ledd første punktum at ting som har betydning som bevis, kan beslaglegges eller pålegges utlevert med mindre bevisforbud foreligger eller den som besitter materialet, har rett til å nekte å forklare seg. Humant biologisk materiale er i utgangspunktet ting eller annet som kan beslaglegges eller kreves utlevert, jf. Rt-2006-90 avsnitt 20 med videre henvisning. En innskrenkning i vitneplikten følger av straffeprosessloven § 118. Det er her bestemt at retten ikke, uten samtykke fra departementet, må ta imot forklaring som vitnet ikke kan gi uten å krenke lovbestemt taushetsplikt han har som følge av tjeneste eller arbeid for stat eller kommune.
- (15) Jeg tar ikke stilling til om forskere ved NTNU omfattes av personkretsen i § 118. En tilsvarende problemstilling var oppe i den nevnte kjennelsen fra 2006, som gjaldt spørsmål om utlevering av biologisk materiale i en behandlingsbiobank. Høyesterett la her til grunn at spørsmålet om utlevering ble regulert av lov 21. februar 2003 nr. 12 om behandlingsbiobanker (biobankloven) § 15, se avsnitt 24. Tilsvarende er det lov 20. juni 2008 nr. 44 om medisinsk og helsefaglig forskning (helseforskningsloven) § 27 som regulerer spørsmålet om utlevering i vår sak.

Tolkningen av helseforskningsloven § 27

- (16) Helseforskningsloven gjelder for medisinsk og helsefaglig forskning på mennesker, humant biologisk materiale eller helseopplysninger, jf. lovens § 2 første ledd. Som nevnt ble det i forbindelse med den rettsmedisinske obduksjonen av avdøde tatt prøver med biologisk materiale til bruk for et forskningsprosjekt ved NTNU. Dette prosjektet omfattes av helseforskningsloven. Vevsprøvene som utleveringskravet gjelder, er humant biologisk materiale, som i § 4 bokstav b er definert som «organer, deler av organer, celler og vev og bestanddeler av slikt materiale fra levende og døde mennesker».

(17) Paragraf 27 første til tredje ledd lyder:

«Materiale i forskningsbiobanker skal oppbevares og behandles forsvarlig. Oppbevaring og behandling skal skje med respekt for giveren av materialet.

Humant biologisk materiale fra forskningsbiobanker kan ikke utleveres i forsikringsøyemed, til arbeidsgiver, til påtalemyndighet eller til domstol, selv om den materialet stammer fra samtykker til det.

Kongen kan i forskrift bestemme at utlevering av humant biologisk materiale til påtalemyndighet eller domstol helt unntaksvis kan skje dersom svært tungtveiende private eller offentlige interesser gjør dette rettmessig.»

(18) Jeg peker på at utlevering til andre eller til andre formål enn de som er nevnt i annet ledd, må anses å være regulert av den alminnelige taushetsplikten i lovens § 7, og samtykke kan i slike tilfelle gi fritak fra taushetsplikten, jf. Ot.prp. nr. 74 (2006–2007) side 155. Innledningsvis nevner jeg også at det ikke er gitt forskrift i medhold av tredje ledd.

(19) Spørsmålet i vår sak er om § 27 annet ledd åpner for at humant biologisk materiale fra den avdøde gutten som er lagret i NTNUs forskningsbiobank, kan utleveres til påtalemyndigheten, selv om dette ikke er hjemlet i forskrift.

(20) Utlevering fra forskningsbiobanker var tidligere regulert i biobankloven § 15, som krever samtykke fra materialets giver for utlevering. I kjennelsen i Rt-2006-90 var det spørsmål om vevsprøver som var tatt i forbindelse med medisinsk behandling av en person som senere var avgått med døden, kunne utleveres til politiet i forbindelse med etterforskningen av NOKAS-ranet. Høyesterett kom til at biobankloven § 15 ikke hjemler slik utlevering. I avsnitt 29 fremholdes det at sterke personvern hensyn tilsier at humant biologisk materiale som er lagret i biobanker, ikke kan kreves utlevert eller beslaglagt for bruk i rettergang.

(21) I samme avsnitt viser førstvoterende til utredningen fra utvalget som utarbeidet forslag til lov om medisinsk og helsefaglig forskning (helseforskningsloven) – NOU 2005: 1 God forskning – bedre helse. I denne utredningen uttaler utvalget på side 189:

«For å sikre befolkningens tillit til forskningen og forskningsbiobanker, legger utvalget til grunn at analyseresultater fra forskningsbiobanker ikke kan utleveres til forsikringsselskaper, arbeidsgivere eller rettsvesen. Forsikringsselskaper, arbeidsgivere eller rettsvesen må heller ikke kunne anmode om tilgang til slike opplysninger via forskningsdeltageren, dvs den person som har avgitt materialet.»

(22) Lovproposisjonen til helseforskningsloven er Ot.prp. nr. 74 (2006–2007). Redegjørelsen for gjeldende rett står på side 109, og departementet viser her til avgjørelsen i Rt-2006-90. På side 110 begrunnes utleveringsforbudet i § 27 slik:

«Utvalget legger til grunn at humant biologisk materiale eller analyseresultater fra forskningsbiobanker ikke kan utleveres til forsikringsselskaper, arbeidsgiver, påtalemyndighet eller domstol, og at materialets giver heller ikke har anledning til å samtykke til at forsikringsselskaper, arbeidsgiver, påtalemyndighet eller domstol skal gis tilgang til materiale fra biobanker. Departementet foreslår å presisere dette i loven. Tilsvarende forbud for utlevering av helseopplysninger er inntatt i lovforslaget § 33. Forbudet skal sikre at humant biologisk materiale som er innsamlet til forskningsformål ikke utleveres til bruk av forsikringsselskaper, arbeidsgiver,

påtalemyndighet eller domstol til ugunst for forskningsdeltakeren. Bakgrunnen for bestemmelsen er å sikre befolkningens tillit til forskning og forskningsbiobanker. Forbudet skal også forhindre at forskningsdeltakere utsettes for press fra de nevnte instanser til å utlevere materialet.»

(23) Deretter heter det:

«Det kan forekomme at man i helt spesielle, unntaksvise situasjoner hvor vesentlige samfunnsinteresser står på spill, vil si at hensynet til den enkelte må vike, og at biologisk materiale likevel må kunne tillates utlevert. Det kan tenkes situasjoner der utlevering anses nødvendig for å forhindre alvorlig skade på liv, helse eller eiendom. Dette kan gjelde situasjoner som oppleves som en trussel mot demokratiet, for eksempel at man er blitt kjent med at det er planlagt et omfattende terroristangrep for å ramme styresmaktene i landet. I slike tilfeller kan det anses å være berettiget å åpne for at det utleveres humant biologisk materiale dersom dette må anses formålstjenelig for å identifisere eller lokalisere gjerningsmannen.»

(24) Departementets forutsetning er imidlertid at adgangen til å gjøre unntak fra forbudet må fastsettes i forskrift, slik det fremgår i fortsettelsen av det jeg har gjengitt:

«Departementet foreslår derfor at Kongen i forskrift kan gi regler om at det kan gjøres unntak fra forbudet om å levere ut humant biologisk materiale til påtalemyndighet eller domstol. Det forutsettes at et eventuelt unntak må være ekstremt snevert og brukes kun i helt sjeldne tilfeller. Videre bør det være departementet som fatter en slik beslutning etter en helhetsvurdering av situasjonen. ... »

(25) Så langt kan utleveringsforbudet i § 27 annet ledd oppsummeres slik: Bestemmelsen oppstiller etter sin ordlyd et absolutt forbud mot utlevering av humant biologisk materiale og analyseresultater i forskningsbiobanker til påtalemyndighet, domstoler, arbeidsgiver og i forsikringsøyemed. Lovgivers begrunnelse er å sikre at befolkningen har tillit til medisinsk- og helsefaglig forskning og forskningsbiobanker. Når en person samtykker til å avgi biologisk materiale til bruk i slik forskning, skjer dette i forskningens interesse og uten egen nytte. En risiko for at materialet kan bli utlevert til bruk som ikke er i forskningsdeltakerens interesse, eller at avgiveren kan bli utsatt for press for å samtykke til slik utlevering, kan svekke folks villighet til å delta i medisinske forskningsprosjekter.

(26) I høyesterettspraksis er det særlig avgjørelsen i Rt-2013-565 som kan ha interesse for spørsmålet om det er grunnlag for å fortolke § 27 annet ledd innskrenkende. I denne saken tok Høyesterett stilling til om biologisk materiale fra en avdød person som var lagret i en biobank, kunne kreves utlevert etter barneloven § 24 annet ledd til bruk som DNA-bevis i farskapssak. Utgangspunktet var at samtykkekravet i biobankloven § 15, sett isolert, stengte for å utlevere biologisk materiale fra avdøde med sikte på DNA-analyse fordi det ikke var gitt samtykke, se avsnitt 50. Høyesteretts konklusjon var likevel at § 15 må stå tilbake for barneloven § 24. Dette ble begrunnet slik i avsnitt 73:

«Jeg er etter dette kommet til at det med behandlingsbiobankloven § 15 ikke har vært meningen å begrense anvendelsen av barneloven § 24 andre ledd med hensyn til innhenting av biologisk materiale i biobank for DNA-analyse i farskapssaker. Jeg legger til grunn at de hensyn som ligger bak barneloven § 24 andre ledd som ivaretar barnets interesse i å få en rettslig avklaring av hvem som er dets far, ikke har mindre vekt i dag enn da lovbestemmelsen ble gitt. I mangel av uttrykk for en klar lovgivervilje i motsatt retning, antar jeg derfor at bestemmelsens anvendelse også på

materiale som befinner seg i biobank, fortsatt skal gjelde.»

- (27) Som det fremgår, var grunnlaget for en innskrenkende tolkning av § 15 i denne saken at det var en konflikt mellom to lovregler som lovgiver ikke hadde tatt stilling til. Avgjørelsen gir derfor ikke veiledning for tolkningsspørsmålet i vår sak, hvor vi ikke har å gjøre med en slik regelkonflikt.
- (28) Til støtte for en innskrenkende tolkning av § 27 annet ledd har påtalemyndigheten vist til helseforskningsloven § 5, hvor det i annet ledd heter:
- «Forskningen skal være basert på respekt for forskningsdeltakernes menneskerettigheter og menneskeverd. Hensynet til deltakernes velferd og integritet skal gå foran vitenskapens og samfunnets interesser.»
- (29) Jeg kan ikke se at disse generelle kravene til forskning kan gi veiledning for tolkningen av utleveringsforbudet i § 27 annet ledd i vår sak.
- (30) Påtalemyndigheten har videre fremholdt at den hadde rettmessig tilgang til vevsprøver fra avdøde gjennom den rettsmedisinske obduksjonen. At disse prøvene er slettet som følge av daværende retningslinjer, vil – anføres det – være en tilfeldig fordel for siktede.
- (31) Etter mitt syn kan heller ikke dette momentet tillegges vekt. Siktede var ikke forskningsdeltaker og vevsprøvene stammer ikke fra ham.
- (32) I Rt-2005-1329 kom for øvrig Høyesterett til at synspunktet om tilfeldig fordel ikke kan tillegges vekt selv i et tilfelle hvor det var siktede som hadde avgitt prøvene. Saken gjaldt politiets begjæring om utlevering av blodprøver i forbindelse med etterforskningen av bildrap. Av uklare årsaker hadde politiet ikke rekvirert blodprøve av mistenkte i tide, og politiet ønsket derfor å få utlevert blodprøver som var tatt som ledd i den ordinære medisinske behandlingen av vedkommende. Høyesteretts flertall mente at taushetsplikten i helsepersonelloven § 12 ikke hjemlet slik utlevering, og det forhold at «det i vår sak sannsynligvis har skjedd en feil, slik at det kan fremstå som en tilfeldig fordel for siktede at prøven ikke ble tatt i tide til å ha nytte som bevis» ble ikke tillagt vekt, jf. avsnitt 24.
- (33) Jeg tilføyer at oppbevaringsrutinene i ettertid er endret gjennom en avtale mellom påtalemyndigheten ved Riksadvokaten og St. Olavs hospital HF. Etter avtalen skal rettstoksikologiske prøver oppbevares i 25 år. Det må antas at dette for fremtiden vil forhindre at humant biologisk etterforskningsmateriale blir slettet til skade for etterforskningen.
- (34) Det kan imidlertid reises spørsmål om forarbeidenes uttalelse om at forbudet skal sikre at utlevering ikke skjer *til ugunst* for forskningsdeltakeren, åpner for innskrenkende tolkning når denne forutsetningen ikke foreligger.
- (35) Et særtrekk ved vår sak er også at det dreier seg om etterforskning av plutselig og uventet barnedød, hvor tilgang til materialet i forskningsbiobanken anses nødvendig for å oppklare saken.
- (36) Avdøde som materialet er hentet fra, var som nevnt 15 måneder da han ble funnet død i sengen. Faren er siktet for legemsskade med sønnens død til følge. Det er mistanke om at

gutten har inntatt maursyre, som er en etsende væske.

- (37) Påtalemyndigheten mener at vevsprøvene som er lagret i NTNUs forskningsbiobank kan bidra til å fastslå dødsårsaken og oppklare saken, og derved enten bekrefte eller avkrefte grunnlaget for siktelsen mot far. Dette er etter mitt syn et generelt hensyn som kan tilsi utlevering i en situasjon, som her, hvor hensynet til avdødes personvern ikke taler mot utlevering.
- (38) Også det generelle hensynet til at barn skal vernes mot overgrep, jf. Grunnloven § 104 tredje ledd, og plikten til å etterforske uventet og plutselig barnedød, jf. straffeprosessloven § 224 fjerde ledd annet punktum, kan tilsi at materialet bør kunne utleveres. Bestemmelsen i § 224 kom inn ved et representantforslag i Stortinget. I innstillingen fra justiskomiteen, Innst. 163 S (2009–2010), er det uttalt at det må skapes best mulig trygghet for at årsakene til plutselig og uventet barnedød blir oppdaget. I denne sammenheng viste komiteen til at det er svært viktig å styrke barns rettsikkerhet.
- (39) Jeg har trukket frem flere forhold som etter mitt syn er gode grunner for at vevsprøvene fra den avdøde gutten bør kunne utleveres. Men det er også tungtveiende hensyn som taler mot en innskrenkende tolkning av loven. For det første har lovens ordlyd betydelig vekt, og særlig når loven er utformet som en absolutt regel med tydelig angivelse av hvordan unntak eventuelt kan besluttes. For det andre kan utlevering i enkelttilfeller uten klar forankring i helseforskningsloven § 27 åpne for formålsutglidning og en generell svekkelse av tilliten til medisinsk- og helsefaglig forskning og forskningsbiobanker. Jeg er på denne bakgrunn kommet til at påtalemyndighetens krav om utlevering ikke kan tas til følge.
- (40) Slik § 27 er formulert, må eventuelle unntak fra utleveringsforbudet som er begrunnet i å oppklare barnedødsfall, avverge uriktige domfellelser, eller for å ivareta andre tungtveiende samfunnsmessige hensyn, reguleres i loven eller i forskrift etter § 27 tredje ledd.

Konklusjon

- (41) Jeg er etter dette kommet til at påtalemyndighetens anke ikke fører frem, og stemmer for denne

K J E N N E L S E :

Anken forkastes.

(42)	Dommer Steinsvik:	Jeg er i det vesentlige og i resultatet enig med førstvoterende.
(43)	Dommer Arntzen:	Likeså.
(44)	Dommer Noer:	Likeså.
(45)	Dommer Indreberg:	Likeså.

(46) Etter stemmegivningen avsa Høyesterett denne

K J E N N E L S E :

Anken forkastes.